

BESİM ÖMER PAŞA'NIN GÖZÜNDEN 1912 YILINDA WASHINGTON'DA YAPILAN ULUSLARARASI KIZILHAÇ KONGRESİ

Congress of the International Red Cross in 1912 in Washington
from the Perspective of Besim Omer Pasha

Meltem Akbaş¹

Neşe Kayrın²

Esmâ Kilimcioğlu Güler³

Sadık Nazik⁴

Gülay Yıldırım⁵

Gülay Satar⁶

Nuran Öztürk⁷

¹ Academic Staff, Çukurova University, Adana High School

² PhD Student, Çukurova University, Institute of Social Sciences

³ Istanbul Beşiktaş 5th Family Health Center

⁴ MD, PhD Student, Antakya Karaali Family Health Center, Çukurova University Institute of Health Sciences

⁵ Adana Numune Training and Research Hospital, Dept. of Dermatology

⁶ Cumhuriyet University School of Medicine, Dept. of History of Medicine and Ethics

⁷ Çukurova University Faculty of Divinity, Dept. of Islamic History and Arts

ÖZET

Besim Ömer (Akalın) Paşa (1862–1940) Türk tıp tarihinin değişik konu başlıkları altında karşımıza çıkan; obstetri, pediatri, tıp eğitimi, ebelik-hemşirelik ve Kızılay tarihçelerinde önemli roller üstlenmiş değerli bir şahsiyettir.

Bu bildiri Besim Ömer (Akalın) Paşa'nın Mayıs 1912'de katılmış olduğu uluslararası Kızılhaç toplantısında edindiği izlenimler ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Salib-i Ahmer Cemiyetleri'nin hizmet düzeyine erişebilmesi için gerekli gördüğü önlemleri ve önerileri aktardığı "IX. Washington Salib-i Ahmer Konferansına Memuriyetim, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Tekliflerim Hakkında" başlıklı rapor ele alınmıştır. Aynı yıl yayımlanmış olan rapor 62 sayfalık bir kitapçık halinde olup 18 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin başlıkları olmayıp sadece sıra numaraları bulunmaktadır. Besim Ömer Paşa'nın konferansta yaptığı Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin etkinlikleri hakkındaki sunuşu içeren son bölüm, yine başlığı değil sıra numarası bulunan 21 alt bölüme ayrılmıştır.

Bildiride söz konusu eser etrafında Kızılay'ın tarihçesi ve Besim Ömer Paşa'nın hayatı ve sağlık teşkilatlanmasındaki katkılarına ilişkin kısaca bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kızılay, Kızılhaç, Besim Ömer Paşa

ABSTRACT

Besim Ömer (Akalın) Pasha (1862–1940), who appears under different titles in Turkish medical history, is a valuable figure in the history of obstetrics, pediatrics, medical education, nursing-midwifery and the Red Crescent.

In this paper, the impressions gained by Besim Omer (Akalın) Pasha in the international Red Cross meeting in May 1912 and the report entitled "IX. Washington Salib-i Ahmer Konferansına Memuriyetim, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Tekliflerim Hakkında", in which he reported the measures necessary for the Red Crescent Society in order to access the service level of Red Cross Society, are discussed. The report was published in the same year, and is a 62-page booklet which is composed of 18 chapters. The chapters do not have titles. The last episode, which includes the presentation of Besim Omer Pasha on the Ottoman Red Crescent Society events, divided in 21 subdivisions.

A brief information will be given about Red Crescent history, Besim Omer Pasha's life and his contribution to health organization within the framework of the work in question.

Keywords: Red Crescent, Red Cross, Besim Omer Pasha

GİRİŞ

Besim Ömer (Akalin) Paşa (1862–1940) Türk tıp tarihinde ve özellikle Kızılay tarihinde önemli roller üstlenmiş değerli bir şahsiyettir. Bu makalemizde; onun Kızılaycılık çalışmaları çerçevesinde, Mayıs 1912’de katılmış olduğu uluslararası Kızılhaç toplantısında edindiği izlenimleri aktardığı “IX. Washington Salib-i Ahmer Konferansına Memuriyetim, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne Tekliflerim Hakkında” başlıklı rapor ele alınmıştır.¹ Aynı yıl yayımlanmış olan rapor 62 sayfalık bir kitapçık halinde olup 18 bölümden oluşmaktadır.¹

Makalemizde “Besim Ömer Paşa” ve “Kızılay” ifadelerinin kullanılması, bilinçli olarak yapılmış bir anakronizmdir. Besim Ömer Paşa 1912 itibarıyla, II. Meşrutiyet’ten sonra çıkarılan Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu çerçevesinde albaylığa indirilmiş bulunmaktadır.² Nitekim rapordaki imzası da “Dr. Besim Ömer” şeklindedir. Kızılay’a Atatürk tarafından bu adın verilmesi ise 1935’de gerçekleşmiştir.³ Kullanılması gereken doğru ifadeler “Doktor Besim Ömer Bey” ve “Hilal-i Ahmer” olmakla birlikte, makalemizde kişinin ve kurumun yaygın olarak bilinen adları tercih edilmiştir.

Besim Ömer Paşa, dramatik iniş-çıkışları, dokunaklı ve çarpıcı yönleri olan uzun, renkli ve zor bir yaşam sürdürmüştür. Toplumcu kişiliği ve bununla bağlantılı olarak halk sağlığıyla ilgili önemli çalışmalar gerçekleştirmesi, tıbbi ve idari kariyerleri çerçevesinde ağırlığını hissettiren bir unsurdur.^{2,4-7} Bu bağlamda bir yandan halkı sağlık konusunda bilinçlendirmek üzere yayınlar yapması, diğer yandan hayırseverlikle ve toplum sağlığıyla ilgili gönüllü kurumların; Kızılay’ın, Çocuk Esirgeme Kurumu’nun, Verem Savaş Derneği’nin, kuruluş dönemlerinde aktif üye ve yönetici olarak görev alması dikkate değerdir.^{2,4-7}

Besim Ömer Paşa Washington’dakinden önce 1907’de Londra’da yapılan VIII. Uluslararası Kızılhaç Konferansı’na da Kızılay adına katılmıştır.^{1,2} Bu ilk katılımı ilgili yayını bulunmamaktadır. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle gecikmeli olarak 1921’de Cenevre’de yapılan onuncu konferansta da Türk Kızılayı delegesi olarak yer almış ve bu toplantıyla ilgili raporunu aynı yıl “1921’de Cenevre’de İnikat Eden Beynelmül Salib-i Ahmer Konferansına Dair Risale” adı altında kitap haline getirmiştir.²

Makalemize konu edilen raporla ilgili belirtilmesi uygun düşecek ilginç bir husus, Besim Ömer Paşa’nın konferansa katılmak üzere Amerika’ya gitmek için 15 Nisan 1912’de batan meşhur Titanik transatlantikini bilet aldığı halde kaçırılmış olmasıdır.^{7,8} İkinci bir husus ise, raporda benimsediği üslubun Mazhar Osman Uzman’ın kendisinden söz ederken sevecenlikle kullandığı “çetrefil dilli” ifadesini haklı çıkarmasıdır.^{2,7,8}

KIZILAY TARİHÇESİNDEN NOTLAR

Raporun içeriğini özetlemeye geçmeden önce onu daha iyi anlamaya yardımcı olmak üzere rapor öncesi dönem Kızılay tarihçesini gözden geçirmek uygun olacaktır.

Savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere ayırım gözetmeksizin yardım etme amacıyla örgütlenen ulusal Kızılhaç-Kızılay derneklerinin kurulmasını tetikleyen süreç, 1860’ların başında özellikle 1863-1864 döneminde Cenevre’de yapılan bir dizi uluslararası toplantıyla başlamıştır.⁹ 26-29 Ekim 1863’de toplanan uluslararası konferanstan sonra hızlanan süreçte ulusal dernekler peş peşe kurulmuş, bunların temsilcilerinin Ağustos 1864’de bir araya gelerek oluşturdukları Cenevre Sözleşmesi 22 Ağustos 1864’de imzaya açılmıştır.⁹

Cephede yaralılara ve hastalara yardım edenlerin, çatışma dışı tarafsız kişiler olduklarını çarpışan taraflara belli edecek genel bir simgeye ihtiyaç duyulması çerçevesinde, 1863 konferansında alınan sekiz numaralı karar haç işaretli pazubend kullanılmasıdır.^{10,11} Cenevre Sözleşmesi’nin yedinci maddesinde ise pazubende ek olarak sahra hastanelerinin ayırt edilmesini sağlamak üzere Kızılhaç bayrağı oluşturulmuş ve kullanılmasıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır.^{10,11} Kızılhaç amblemi, İsviçre bayrağının kırmızısı beyaza, beyazı kırmızıya çevrilmiş hali olup bu biçimlendirme örgütün kurulmasındaki rolünden ötürü İsviçre’ye duyulan minnetin göstergesidir.¹⁰

Türkiye, sürecin sözleşmenin hazırlanmasından önceki safhalarına dâhil olmamış, ancak 5 Temmuz 1865’de “bir fayda umulmamakla beraber bir mazarrat da gelmeyeceği” değerlendirmesiyle sözleşmeyi imzalayan ülkeler arasına katılmıştır.⁹ 1867’de yapılan ilk uluslararası kongrede Türkiye’yi Macar kökenli Dr. Abdullah Bey temsil etmiş ve kongre sonrasında da uluslararası platformun

Türkiye'deki temsilcisi olmuştur.^{9,12,13} Onun tarafından yürütülen tanıtım çalışmalarına tıbbi ve askeri çevrelerin ilgi göstermesiyle 11 Haziran 1868'de Osmanlı Mecruhine ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti kurulmuştur.^{9,12} Cemiyetin ilk başkanı tıp tarihine ilgi duyanların aşına olduğu bir kişi olan Marko Paşa, ilk genel sekreteri Dr. Abdullah Bey'dir.^{9,12,13}

Türk Kızılay'ının kuruluşu sırasında Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın olumlu yaklaşımı kritik bir öneme sahiptir.^{11,12} Ayrıca Sultan Abdülaziz'in ve Pertevniyal Valide Sultan'ın da derneği himaye etmesi söz konusu olmuştur.^{9,11,12} Kurulmuş bulunduğunu 1869'da Berlin'de toplanan uluslararası kongrede duyuran dernek, daha sonra sessiz ve hareketsiz bir döneme girmiş, bu durumundan dolayı 1876'da uluslararası komite tarafından ikaz edilmiştir.⁹ Bu ikazın ve akabinde başlayan 93 Harbi'nin yarattığı gereksinimin etkisiyle aktif hale gelen dernek, ilk cephe-cephe gerisi çalışmalarını 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sırasında yürütmüştür.^{9,11,14} Savaşın kaybedilmesi ve Sultan II. Abdülhamit'in baskıcı bir yönetim anlayışını benimsemesi derneğin bir kez daha içine kapanmasına yol açmış, bu ikinci sessiz dönem 1897'deki Yunan Savaşı'na kadar devam etmiştir.^{9,11,14}

Uluslararası amblemin benimsenmesi, haçın Hıristiyanlık sembolü olması nedeniyle baştan beri sorun yaratmış, Marko Paşa bilinen durumu idare edici yaklaşımıyla amblemi modifiye ederek haçı küçültmüş ve yanına bir hilal eklemiştir.⁹ Kızılay'ın kuruluş sürecinde aktif bir rolü olan Türk tıp tarihinin önemli simalarından Kıymetli Aziz Bey, derneğin ilk sessizlik döneminde kaleme aldığı yazılarda ısrarla bu amblem konusu üzerinde durmuş ve hilalin amblem olarak benimsenmesini sağlamış; dernek de bununla uyumlu olarak 14 Nisan 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını almıştır.^{9,15} Besim Ömer Paşa da Kızılay'ın sembolünün hilâl olmasının uluslararası ölçekte resmen kabul görmesi mücadelesinin son safhasında aktif rol almıştır.^{1,7,8,11}

Yunan Savaşı sonrası üçüncü bir sessizlik dönemi başlamış ancak derinleşmemiş ve öncekiler kadar uzun sürmemiştir. Yirminci yüzyılın ilk dekadının sonlarına doğru gerçekleşen yeniden uyanış süreci Besim Ömer Paşa'nın Kızılay bünyesinde sürdürdüğü çalışmaların en yoğun olduğu dönemdir. 1907'de Londra'da düzenlenen kongreye Osmanlı delegesi olarak katılmış ve hilal sembolünün uluslararası ölçekte benimsenmesi sürecine önemli katkı sağlamış, 1910'ların başında derneğin "ihyaen tesis" edilme çalışmaları onun evinde yürütülmüştür.^{1,7-9,14}

Besim Ömer Paşa'nın önemli rol oynadığı Nisan 2011'de tamamlanan yeniden yapılanma sürecinden sonra Türkiye bir savaşlar silsilesine girmiş, Kızılay bu zor dönem boyunca görevini başarıyla yapmıştır.¹⁴ Besim Ömer Paşa 1912'de derneğin ikinci başkanlığını üstlenmiş, dernek bünyesinde kadınlar kısmının kurulmasında etkili olmuştur.^{7,8,11,16,17,18}

RAPORUN İÇERİĞİ

Besim Ömer Paşa, yukarıda belirtildiği üzere 10 Mayıs 1912'de toplanan IX. Washington Milletlerarası Salib-i Ahmer Konferansı'na Osmanlı delegesi olarak katılmıştır. Toplantı izlenimlerini ve toplantıyla bağlantılı görüşlerini aynı yıl bir rapor halinde düzenlemiş; Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Salib-i Ahmer Cemiyetleri'nin hizmet düzeyine erişebilmesi için gerekli gördüğü önlemleri ve önerileri de içeren bu raporu dernek yönetimine sunmuştur. Rapor 10 Eylül 1328 (23 Eylül 1912) tarihli olup, Besim Ömer Paşa daha önce yazamamış oluşunu geçirdiği kaza nedeniyle mutlak yatak istirahatinde bulunmasıyla açıklamaktadır.¹

Raporun ilk kısmında XIX. yüzyıl başlarındaki savaşlardan, bunların yol açtığı yıkımların telafisi için uluslararası düzeyde bir takım çalışmalar yapılmasından ve bu yöndeki kurumlaşmadan söz edilmekte; insanlığın bir yandan savaş için organize olurken diğer yandan savaştaki kayıpları gidermek üzere hizmet yarışına girmesindeki tezat vurgulanmaktadır.¹

Başlangıç kısmında ele alınan bir diğer husus, medeni ülkeler olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, Fransa'nın, Almanya'nın yardım kuruluşlarının kurumlaşma konusunda öncülük etmesi ve yaralıların tedavisi, salgın hastalıkların önlenmesi gibi hususlarda daha etkin tedbirler almasıdır. Siyam, İran, Çin gibi ülkelerin ise bu gibi hizmetlerde geri olduğu ifade edilmekte ve bu tespitten hareketle Kızılay gibi kurumların hizmet kalitesinin, medeniyet göstergesi olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Raporla ulusal cemiyetlerin önceleri özel kuruluşlar olarak daha sonra devlet teşkilatlanmasıyla bağlantılı; yarı resmi ya da resmi kuruluşlar haline geldiği belirtilmekte ve bu cemiyetlerin ülkeleri ölçeğinde geniş ve etkili bir örgütlenmeyle faaliyetlerini sürdürdüğünün, konferansa katılan ordu, hariciye ve tıbbiye kökenli delegeler tarafından ifade edildiği bilgisi aktarılmaktadır.¹

Besim Ömer Paşa, makalemizin giriş kısmında belirtildiği üzere, raporun devamını maddeler halinde yazmış olup bu maddelerde ele alınan konular şunlardır:¹

1. İlk olarak Humus'a gönderilen Osmanlı heyetinin tutuklanması hadisesinin kendisi tarafından gündeme getirilişi ve buradan hareketle savaştan iki ülkenin birbiriyle görüşme usullerinin uluslararası anlaşma ve medeni kanunlar çerçevesinde yapılması gerektiği konusunda bir karar alındığı anlatılmaktadır. Söz konusu karar savaştan tarafların dostu olan ya da sadece tarafsızlığını koruyan üçüncü bir ülkenin görüşmelere aracılık etmesini öngörmektedir.¹
2. İkinci maddede Kızılhaç'a özgü olan haç işaretinin sadece sağlıkla ilgili alanda kullanılması ve suistimalinin önlenmesinden bahsedilmektedir.¹
3. Üçüncü maddede Yunan delegesinin ülkesinde Kızılhaç cemiyetinin yaptığı faaliyetler hakkında verdiği bilgiler bulunmaktadır.¹
4. Daha sonra "Sırbije" delegesinin kendi ülkesindeki durum hakkında yapmış olduğu bilgilendirmeye değinilmektedir. Bu ülkede, Kızılhaç'ın gelirini artırmak için piyango tertip edilerek önemli gelir sağlanmıştır. Yine bu maddede konferansın ulusal derneklerin posta, telgraf, gümrük ve her türlü vergi giderlerinden muaf tutulmasına yönelik girişimler yapılmasına karar verildiği belirtilmektedir.¹
5. Fransa delegesi, harp esirlerine yapılan yardımların Cenevre antlaşması düzeyinde uluslararası bir antlaşmaya dayandırılmaksızın, gelişi güzel yapıldığından yakınmış, bunun önlenmesi için tedbirler alınması istemiştir. Bu teklif çeşitli tartışmalara yol açmış ve Londra Konferansı esas alınarak Cenevre uluslararası komitesinin oluşturacağı bir komisyon tarafından yardımların yerine ulaştırılmasının sağlanması karara bağlanmıştır.¹
6. Altıncı maddeye konu olan bir diğer karar ise Kızılhaç cemiyetlerine yapılacak yardımların usulü konusunda bir yönetmelik hazırlanmasıdır.¹
7. Yedinci maddenin konusu, Japon Kızılhaç Cemiyeti'nin takdirle karşılanan, savaşta yaralananlara ve hastalananlara yardım etmenin ötesinde savaş dışı zamanlarda ortaya çıkan afet durumlarında felaketzedelere ve genel olarak ihtiyacı olanlara da yardım edilmesi teklifidir. Bu konuda bir yönetmelik hazırlanması görevi Japonya'ya verilmiştir.¹
8. Fransa Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti'nin gündeme getirdiği bir husus savaştan malul dönenlerin ve uzun süreli askerlik yapıp aileleri yardıma muhtaç hale gelenlerin, yardım kapsamına alınmasıdır. Fransız delegasyonunun hakkında bilgi verdiği diğer bir konu uzun süre askerlik yapıp istirahata ihtiyaç duyanlara mahsus olmak üzere, verem gibi salgın hastalıkların tedavisi, takibi ve önlenmesi gibi hususlarda yapılan faaliyetlerdir.¹
9. Dokuzuncu madde uluslararası komitenin bir raporu hakkında olup raporun konusu çeşitli nedenlerle askerlik yapamayanlara ve askerlikten ayrılanlara yardım edilmesi ve bu insanların sivil hayatta bedensel, ruhsal rahatsızlıklardan korunabilmesi için önlem alınmasıdır.¹
10. Onuncu madde Besim Ömer Paşa'nın yakından ilgilendiği bir konu olan diplomalı hastabakıcı yetiştirilmesi konusundaki görüşmeler hakkındadır. Londra'da düzenlenen bir önceki Kızılhaç konferansında da gündeme gelen bu konu bağlamında, savaş zamanında hakkıyla görev yapabilecek kadroları oluşturmak adına barış zamanında diplomalı hastabakıcı yetiştirmek üzere yapılacak düzenlemeler ele alınmıştır. Ulusal dernek delegeleri, mektep-hastane denen kuruluşların yanı sıra pratik eğitim için tahsis edilecek hastanelerde de eğitim verilmesi konusunda yaptıkları çalışmalarını anlatmış, Besim Ömer Paşa da bunları geniş şekilde aktarmıştır.¹

Alman delegeler oluşturdukları ekiplerin savaş dönemlerindeki yararlılıklarının yanı sıra barış zamanında da her çeşit müşkül durumda hizmet verdiğini vurgulamıştır. Almanya'da Kızılhaç için yetiştirilen hemşireler, Kızılhaç evlerinde yatılı olarak bir hemşirenin başkanlığında ve öğretmen hemşirelerin terbiyesi altında bir yıl eğitim görmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa delegeleri de, bu tür faaliyetlerin benzerinin ülkelerinde yapıldığını ve çok iyi sonuçlar alındığını açıklamış, söz konusu eğitimden geçen ilk yardım heyetlerinin sayılarını da vermiştir. Raporda Fransa'daki hastabakıcı yetiştirme programı ayrıntılı olarak aktarılmış, yüksek ve temel olmak üzere iki kademeli olduğu, teorik ve pratik dersler içerdiği belirtilmiştir.¹

Besim Ömer Paşa'ya göre Japon Kızılhaç'ı son Rus-Japon savaşında üstünlüğünü ispat etmiş ve konferansta Japon delegenin beyanatında da bu husus vurgulanmıştır. Japonya'da kadınların çalışması başlangıçta pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Bunun nedeni bir Japon kadının, ailesi dışından bir erkeğe bakmasını imkânsız kılan Japon adetleridir. Japonya'da hastabakıcı kadınlara hizmetçi gözüyle bakılmasını önlemek için bu göreve seçilenlerin her sosyal sınıftan olmasına gayret edilmiş; toplumun üst kesimindeki kadınların gönüllü katkıları bu önyargının ortadan kalkmasında etkin rol oynamıştır. Kadın hastabakıcılar temel eğitimden geçmiş 18–30 yaş arası ve sağlıklı ve güçlü kadınlar arasından seçilmiş, öğrencilere eğitim süresince para ödenmiştir. Bu kişiler 15 yıl mecburi hizmetle yükümlü kılınmıştır.¹

11. Yalnızca savaş sırasında ve sadece askerlere değil, barış zamanında sağlığın korunmasına yönelik olarak da faaliyetlerde bulunmanın bir medeniyet olduğu kongrede kuvvetle vurgulanmış bir husustur. Bu bağlamda ulusal dernekler 1900–1911 yılları arasında veremle mücadele için tesisler kurmuş ve kaynak sağlamaya yönelik olarak pul satışlarına ağırlık vermiştir. Bu satışlar sırasında halkın veremden korunma yolları konusunda bilgilendirilmesi cihetine de gidilmiştir. Veremle mücadele Alman Kızılhaç tarafından 1895 yılından beri yoğun biçimde sürdürülmekte; sanatoryumlar dispanserler, orman içinde okullar ve ormanlarda hava ile tedaviye yönelik özel mekânlar tesis edilmektedir.¹

12. Genel görüşmeye konu olan bir diğer husus, Kızılhaç teşkilatlarının barış zamanlarında yaşanabilecek çeşitli felaketlere karşı da hazırlıklı olması, etkili ve hızlı yardım için gereken tedbirleri almasıdır. Raporunda bu amaçla kullanılacak teknik donanımın, tıbbi ve sıhhi malzemenin dökümü yapılarak uygulamadaki kullanım biçimleri anlatılmıştır.¹

İlk yardım teşkilatında görev alacakların o memleketin tebaasından olması fakat askeriye olmaması, raporun bu maddesinde dile getirilmiş olan bir diğer husustur. Bu kişilerde aranacak özellikler güçlü ve sağlıklı bir bünyeye sahip, bilgili, becerikli, ahlaklı olma şeklinde sıralanmış, kıyafetlerinin yönetmelikle düzenlendiği belirtilmiştir.¹

İlk yardım gerektiren durumlar ve bunların vukuunda kimlere nasıl ve ne kadar yardımda bulunulacağı ayrıntılı olarak anlatılmış, bu uygulamalarda Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğü belirtilmiştir.¹

13. Alman Kızılhaç Kadınlar Cemiyeti toplumsal yardımlaşma hususundaki pek çok anlamda öncü hizmetler yapmış; felaketedelere başka iyileşmeyecek hastalar, yeni doğanlar, verem tedavisi görenler gibi ihtiyaç duyan kesimlere tesisler kurmuş ve hastabakıcı tahsis etmiştir.¹

14. On dördüncü madde, Osmanlı imparatorluğu için önemli bir mesele olan isyan ve ihtilal zamanlarında Kızılhaç teşkilatının vazifeleri hakkındadır. Bu konu uzun tartışmalara konu olmuş, sonuçta Kızılhaç'ın ne askeri, ne irki, ne dini ne de sınıfsal durumunu dikkate almayarak zor durumdaki insana yardım etmekle mükellef olduğu konusunda hemfikir olunmuştur.¹

Tartışmalar sırasında, eskiden harp esnasında esir düşenlere düşman muamelesi yapılırken artık farklı bir statü tanınmış olmasının ve tıbbi destek verilmesinin altı çizilmiştir. Aynı insani yaklaşımın bir başka örneği olarak ihtilal zamanlarında da talep vaki olması halinde yardımda bulunulabileceği çıkarımı yapılmıştır. Bu görüşe karşı çıkanlar ise ülkelerin iç işlerine, yerel siyasi sorunlara karışmanın uygun olmadığını belirtmiştir. Uzun tartışmalardan sonra, ulusal derneklerin görüşlerini derlemek üzere uluslararası bir komite kurulmasına karar verilmiştir.¹

15. Alman Kızılhaç delegesinin kongreye bilgi aktardığı bir husus da salgın hastalıklara karşı ülkesinde yürütülmekte olan faaliyetlerdir. Prusya hükümeti tarafından yürütülen mücadelede Kızılhaç olanaklarından yararlanmış ve bu da derneği mali açıdan zorlamıştır. Dernek bu sorunu aşmak için hükümetle görev ve olanak paylaşımını düzenleyen 10 senelik bir kontrat yapmıştır. Tartışmalar çerçevesinde salgın hastalıkların kontrolü için izolasyonun üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş ve özel donanımlı yerlere duyulan gereksinim dile getirilmiş, salgınlar sırasında Kızılhaç depolarındaki taşınabilir barakaların önemi vurgulanmıştır.¹

16. On altıncı maddenin konusu, Macaristan komitesinin Kızılhaç'a büyük katkılarından dolayı Florence Nightingale'e bir madalya verilmesi teklifidir. Bu noktada bir parantez açıp, konferansın Nightingale'in ölümünden yaklaşık iki yıl sonra ve doğum günü olan 12 Mayıs'ın hemen öncesinde toplandığını kaydetmek yerinde olacaktır.¹⁷ Konferans bu konuda karar almak üzere komisyon kurulmasına karar vermiştir.¹

17. On yedinci maddede Amerikan delegesinin Kızılhaç derneklerinin savaş ve barış zamanlarında işbirliği yaparak çalışabilmek için askerler gibi hazırlıklı olmaları gerektiğini vurguladığı belirtilmiştir.¹

18. Giriş kısmında belirtildiği gibi, raporun son maddesi Türkiye'deki durum hakkındadır. Kitapçığın yaklaşık yarısını oluşturan bu madde 21 alt madde içermektedir ve bu maddelere geçmeden önce bir dizi bilgi notu verilmiştir.¹

Bu notlar bağlamında temas edilen konuların ilki Kızılay'ın 1877 de kurulmuş olmasına rağmen bir dönem faaliyetlerini sürdürememiş ancak 1911 yılından itibaren yeniden teşkilatlanmış, yönetmeliklerin, komitelerini ve şubelerini oluşturmuş bulunduğudır. Bu noktada Besim Ömer Paşa'nın cemiyetin kuruluşunu 1868 kabul etmeyip, ismini aldığı tarihi esas tuttuğu görülmektedir.

Teşkilat Osmanlı hanedanının himayesi altında olup konferans tarihinde fahri başkanlığı veliaht tarafından üstlenmiş bulunmaktadır. Ayrıca sultan hanımlarının denetimi altında kadınlardan oluşan 100 üyelik bir merkez heyeti vardır.¹

Örgütlenmenin tamamlanamamış olduğu mevcut durumda bile personel yetiştirme konusunda hızlı ve ciddi adımlar atılmaktadır. İstanbul'daki bir kolera salgınında ve yangında etkin müdahale yapılabilmektedir. Amerika, Fransa, Rusya, Japonya, Portekiz, Sırbistan, Romanya ve Danimarka Kızılhaç örgütlerinden yardımlar alınmıştır.¹

Trablusgarp Savaşı'nda sağlık personelinden oluşan bir heyetin ve bir ambulans filosunun cepheye süratle ulaşması sağlanmış, cephe gerisinde 100 yataklı bir hastane ve iki nekahathane tesis edilmiştir. Raporun bu bölümünde ikinci, üçüncü heyetlerin ve malzemenin Trablusgarp'a gönderilmesi için yapılan harcamaların tutarı da bildirilmekte ve Kızılay'a yaptıkları yardımlardan dolayı, Mısır'a, Alman Kızılhaçı'na, Londra İslam Cemaati'ne teşekkür edilmektedir.¹

18.1. Alt maddelerin ilki, savaşlarda hem teşkilat-ı mahsusa askeri sağlık heyetinin hem de Kızılay'ın görev başında olduğunu bildirmekte, ikisinin işbirliği içinde olmasının önemini ve bu konuda hükümete düşen rol vurgulamaktadır.¹

18.2. İkinci alt maddede dile getirilen husus, Kızılay'ın fakir olan halkımızın yardımlarıyla hizmetlerini sürdürmesinin zorluğundan dolayı özel bütçe ile desteklenmeye ihtiyaç duymasıdır.

18.3. Üçüncü alt maddede Bahriye sağlık teşkilatı için bir hastane gemisinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.¹

18.4. Dördüncü olarak Kızılay'ın başlangıçta istenilen düzeyde hizmet veremediğinden ve faaliyetlerini basın organları vasıtasıyla duyurmada sorun yaşadığından yakınılmaktadır. Ancak Trablusgarp'taki faaliyetlerin takdir edilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır.¹

18.5. Beşinci alt maddede Kızılay'ın oluşturması gereken idari referanslar sıralanmıştır. Bunlar, teşkilatın görevleri, teşkilatlanma şekli ve çalışma saatleri konularında düzenlenme; Kızılay genel merkezi iç tüzüğü; Kızılay dış ilişkilerini düzenleyen tüzük; merkez ve şubelerin görevlerine ait tüzük; kadınlar genel merkezinin tüzüğü; Kızılay hastanesinin kurulmasına ve düzenlenmesine dair muhtıra; Hastabakıcılar mektebi tüzüğü; hastabakıcıların eğitim programıdır.¹

18.6. Altıncı alt madde cemiyetin yayımlayacağı söylenen yıllığın hazırlanma usulü hakkındadır. Bu bağlamda Kızılay'ın sağlık hizmetlerinden başka uluslararası saygınlık kazanmak ve memleketin her tarafından yardım toplamak için değişik yollar denemek gibi iki temel görevi daha olduğu hatırlatılmakta ve yıllığın bunlar açısından yarar sağlayacağı vurgulanmaktadır.¹

18.7. Yedinci alt maddede Kızılay'ın Avrupa'daki hayır cemiyetlerinin seviyesine yükselebilmek için maddi kaynağa gereksinimi olduğu belirtilmekte ve maden sularını işletmenin ciddi bir gelir sağlayabileceği vurgulanmaktadır.¹

18.8. Sekizinci alt maddede Kızılay'ın görevleri arasında yer alan, kullanacağı çeşitli araçların temin edilmesi ve depolanması hususuna değinilmekte, malzemenin ve saklama koşullarının askeri standartlara uygun olmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu konuyla bağlantılı olarak memurların ve subayların tifoya karşı aşılanması, savaş sırasında temiz su sağlanması, buz makineleri temin edilmesi de ele alınmıştır.¹

18.9. Dokuzuncu olarak Kızılay'ın ilk yardım ekibi yetiştirme görevi üzerinde durulmakta, gönüllüler ve eğitilmişler olmak üzere iki tip personel yetiştirme gereği ve usulleri anlatılmaktadır. Kadın hastabakıcı yetiştirmek için Haseki ve Kadırga Hastaneleri bünyesinde Kızılay dersanelerinin açılmasının uygun olacağı ifade edilmekte, ancak ilk yardım ekibinin erkeklerden oluşmasının daha yararlı olacağı anlatılmaktadır. Bunlara verilecek eğitiminin olabildiğince uygulamaya yönelik yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.¹

Burada tanımlanan ilk yardım ekibi, bugünkü anlamda sivil savunma teşkilatlarına benzer bir yapıdır. Besim Ömer Paşa Amerikalıların gönüllü ekip uygulamasını okul çocuklarına kadar yaymış olduğunu görmüş ve bu durumu hayretle raporuna aktarmıştır. Hasta bakıcı ve teskerecilerin teorik eğitimlerinde kullanmak üzere batılı kaynakların tercüme edilmesini önermiştir. Ayrıca bu hizmetlerde çalışan bütün personelin ölüm tehlikesine karşı sigorta ettirilmesinin faydalı olacağını belirtmiştir.¹

18.10. Onuncu alt maddede, Kızılhaç ambleminin amacı dışında kullanılmamasının Cenevre ve Lahey konferanslarında karara ve kurala bağlanmasına koşut olarak Kızılay amblemi için yasal düzenleme yapılması üzerinde durulmaktadır. Kızılay tüzüğü'nün 55. maddesinde yer alan bu konuyla ilgili hükmün yaptırımların belirlenmemiş olmasından ötürü işlevsiz kaldığı belirtilmektedir. Burada ele alınan bir konu da diğer ülkelerin ulusal derneklerinin Kızılay ile ilişkileri konusunda yasal düzenleme yapılmasıdır.¹

18.11. On birinci alt maddede Kızılay ile Kızılhaç'ın hukuki denkliği için Cenevre komisyonu nezdinde yapılması gerekenlerden bahsedilmektedir.¹

18.12. On ikinci alt madde, Kızılay tesislerinin hava taarruzlarından etkilenmemesi için sembolün yükseklerden görülebilecek şekilde yerleştirilmesi ve Kızılhaç genel merkezine de bu hususta bilgi verilmesi hakkındadır.¹

18.13. Sırbistan delegesi Kızılay'a ait eşyanın ve malzemenin her türlü vergiden muaf olması için kanuni düzenlemeler yapılması gerektiği vurgulanmış, on üçüncü alt maddede bildirilmektedir.¹

18.14. On dördüncü alt maddede Cenevre Sözleşmesi'nde ve Lahey Konferansı kararları çerçevesinde yer alan Kızılhaç mensuplarının görev sırasında her türlü saldırıdan korunmasıyla ilgili düzenlemelerin Kızılay çalışanları için de geçerli kılınması konusu ele alınmaktadır.¹

18.15. Beş yılda bir yapılan uluslararası konferanslarda tüm ulusal derneklerin mahalli ve milli özellikler taşıyan sedye, ambulans, nakliye arabası gibi sağlık malzemesini sergilemesinin; bu bağlamda Kızılay'ın da memleket şartları dâhilinde bu işlerde kullandığı deve, katır, mahfe, tahtırevan gibi vasıtaları sergilemesinin ilginç olacağı saptaması on beşinci alt maddenin konusudur.¹

18.16. On altıncı maddede Humus hadisesi ile ilgili konferans kararının Osmanlı devleti yetkililerine rapor edilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.¹

18.17. Kızılhaç'ın madalya verme konusu üzerinde fazlaca durması Besim Ömer Paşa'nın dikkatinden kaçmamış ve bizde de bu hususun dikkate alınması gereğini vurgulamış, bu konuyu raporun on yedinci maddesine konu etmiştir.¹

18.18. On sekizinci alt maddede, sonraki konferanslarda Kızılay'ın faaliyetlerinin daha ayrıntılı olarak anlatılabilmesi için yapılacaklar üzerinde durulmakta; Bahriye ve Harbiye nazırlıkları adına birer doktor ile Kızılay adına seçilmiş birkaç üyeden oluşan bir komisyon tarafından temsil edilmenin daha uygun olacağı belirtilmektedir.¹

18.19. Diğer ülkelerde olduğu gibi Kızılay personeli için de bir özel forma tertip edilmesi gerekliliği on dokuzuncu alt maddede işlenmiştir.¹

18.20. Yirminci olarak savaş sırasındaki her türlü sevkiyat işlemlerinde Kızılhaç'ın yöntemlerinden yararlanmanın Kızılay için uygun olacağı ifade edilmiştir.¹

18.21. Son olarak ise Kızılay'ın gelecekte gelişerek varlığını sürdürebilmesi için, Avrupa'daki Kızılhaç idarelerini yakından takip etmesi, personeline Avrupa'da tahsil imkanı vermesi gibi hususlara temas edilmekte, Kızılhaç dernekleri ile Kızılay arasındaki kuruluş tarihinden kaynaklanan gelişmişlik farkının kapatılabilir olduğu belirtilmektedir.¹

SON SÖZ

Besim Ömer Paşa'nın IX. Uluslararası Kızılhaç Konferansı hakkındaki raporu, genel olarak uluslararası düzeyde özel olarak Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kızılhaç-Kızılay teşkilatlarının gündemlerinde yer alan konular ve yürüttükleri etkinlikler konusunda bir dizi ilginç bilgi notu içermektedir.¹ Bunun yanı sıra genel olarak Türk tıp tarihinin ve özel olarak Kızılay tarihçesinin önemli bir siması olan yazarın yeri geldikçe konular hakkında kişisel görüşlerini belirtmiş olması, özellikle onun hakkında çalışma yapanlar açısından, eserin değerini arttırmaktadır.¹

BİLGİ: Bu çalışma 2005–2006 akademik yılı güz döneminde Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Doktora Programı çerçevesinde yürütülmekte olan Osmanlı Türkçesi dersinin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmış, Mayıs 2006'da Kayseri'de yapılan IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve kongre kitabında tam metin olarak yayımlanmıştır.¹⁹ Bildiri sahipleri arasında yer alan Doç. Dr. Selim Kadioğlu, kişisel nedenlerden ötürü makalede imzasının bulunmasını istememiştir; çalışmaya katkıları için kendisine teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. Akalın BÖ. IX. Washington Salib-i Ahmer Konferansına Memuriyetim Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Tekliflerim Hakkında. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekası, 1328 (1912).
2. Hacıfettahoğlu İ. Büyük Alim ve Dava Adamı Besim Ömer Paşa. Editör İ Hacıfettahoğlu. Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans. İkinci Baskı, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2007.
3. Tarihçemiz. org (İnternet). Ankara. Türk Kızılayı 1868. Erişim: <http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/sayfa.php?t=-Kurumsal-Tarihcemiz>. Erişim Tarihi: 30.03.2006.
4. Kadioğlu S. Türkiye'de Cerrahi Devrim. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 1997: 184–185.
5. Gencer RT. Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye) Cilt I-II. Editör A Kazancıgil İstanbul: Özel Yayınlar, 1991: 24.
6. Gövsa İA. Türk Meşhurları Ansiklopedisi. İstanbul: Yedigün Neşriyatı, 1945–1946: 177.
7. Hot İ. Besim Ömer Akalın'ın Hayatı (1862-1940). Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları, The New History of Medicine Studies, 1996–1997; 2–3: 213–232.
8. "Bekâr Bir Çocuk Babası", Besim Ömer Akalın. Türk Tıbbının Kahramanları. İstanbul: Organon İlaçları AŞ yayını, 2002: 10–17.
9. Akgün SK, Uluğtekin M. Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a. Ankara: Kızılay yayını, 2002.
10. Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları, Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği yayını, 1964.
11. Akalın BÖ. Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans. Editör İ Hacıfettahoğlu. İkinci Baskı, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2007.
12. Özgürel A. Bir Buçuk Asırlık Kızılay. Radikal Gazetesi. 25 Ağustos 2002. Erişim:<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=47661>. Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2013.
13. Saygılı S. Türk Kızılayı'nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2010.
14. Çapa M. Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925). İkinci Baskı, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2010: 9-15.
15. Saygılı S. Türk Kızılayı'nın Kurucularından Kıımlı Dr. Aziz Bey. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2011.
16. Tepekaya M, Kaplan L. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2003; (10): 147-202.
17. Torun S, Kadioğlu S, Akbaş M. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sınaası 1920 Raporu. İkinci Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul, 10-13 Aralık 2012.
18. Brown P. Florence Nightingale, Çağdaş Hemşireliğin Britanyalı Öncüsü. Çeviren Onat L. Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri, 1996.
19. Akbaş M, Kayrın N, Kilimcioğlu Güler E, Nazik S, Satar G, Yıldırım G, Yılmaz N, Kadioğlu S. Besim Ömer Paşa'nın Gözünden 1912 Yılında Washington'da Yapılan Uluslararası Kızılhaç Kongresi. Editörler A Demirhan Erdemir, S Şar, A Ataç, M Mazıcıoğlu. IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri; Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006: 396-404.